

پیشکێشکرن

پ.د. حسین عثمان عبدالرحمن
پ.ه.د. عبدالسلام نجم الدین عبدالله

په‌ی‌شا فۆلكلۆر، په‌ی‌شه‌كا ئێكدايه و ژ دوو پشكێن "folk" و "lore" پێكده‌یت. پشكا ئێكێ ب پامانا "خه‌لك، گه‌ل، خه‌لكێ ئاسایی" و پشكا دوویێ ژێ ب پامانا "زانین، زانست" ده‌یت.

ئه‌ف زارافه‌یه‌ بۆ ئێكه‌م جار ژلايێ ويليام جان تامز W.J.Thoms - ئ بریتانی ل سالا ١٨٤٦ئ زاینی هاتییه‌دانان. ئه‌وی نامه‌یه‌ك د گۆفارا ئه‌ده‌بییا له‌نده‌نێ ل ٢٢ی ته‌باخا ١٨٤٦ئ ل ژێر ناسناقی نامبرز میرتۆن Ambrose.Merton - به‌لاف كر. ل ده‌ف ئه‌وی زارافه‌یێ فۆلكلۆر دێ بابته‌ین وه‌كو "دابونه‌ریت، نێرین، كه‌فنه‌شۆپی و ستران و چیرۆکێن به‌رێ" ب خوه‌فه‌گریت. ئه‌فه‌ ژێ دبیته‌ ئه‌گه‌ر كو ئه‌ف به‌ره‌مه‌ی زاره‌کی به‌یته‌پاراستن و فه‌كۆله‌ر ل پاشه‌پوژی فه‌كۆلینان ل سه‌ر ئه‌نجام بدم.

فۆلكلۆر یان كه‌لتووړی گه‌لان كۆما نه‌ریت، نێرین، بۆچوون، ئه‌فسانه، چیرۆك، كه‌فنه‌شۆپی و سترانانه‌ یێن ژ نشیێن به‌رێ گه‌هشتینه‌ مه‌. ئه‌ف به‌ره‌مه‌ ژ نشه‌کی بۆ نشه‌كێ دی و ب پێكا زاره‌کی هاتییه‌فه‌گوه‌استن و گه‌هشتینه‌ مه‌. فۆلكلۆر دشیته‌ سه‌ما، داووت، گۆتێن مه‌زنان، مامك، نۆشارییا به‌ری و...هتد ژێ ب خوه‌فه‌ بگریت.

ب نێرینا زانایێن فۆلكلۆرناس، فۆلكلۆر خۆدیکه‌ ژيانا نشیێن به‌رێ و چاوانییا هزرکرن و به‌رێ خومدانا ئه‌وانه‌ بۆ ژیانێ و گه‌ردوونی. ب پێكا خواندنا فۆلكلۆری ئه‌م دشیته‌ به‌ایێن ئه‌وی گه‌لی ده‌ستنیشان بکه‌ین.

سهره‌کی دهریاز کرینه کو ئەو ژێ بریتیینه ژ (ئەدەبیاتا فۆلکلۆری، ئەدەبیاتا کەڤن، ئەدەبیاتا نوی و نویخواز). هەلبەت خوەیایه هەر ئێک ژ ئەقان قۆناغان تایه‌تمەندی و سالوخته‌تێن خوه هه‌نه. ئەدەبیاتا فۆلکلۆری ئێک ژ زه‌نگینترین ئەدەبیاتێن کوردیه، کو کاریگه‌ری ل سهر ئەدەبیاتا قۆناغێن دیتەر ژێ هه‌بوویه. تاکێ کورد ب درێژایهیا دیرۆکی د سینگی خوه‌دا و نفس بۆ نفسی پاراستیه و د گشت بیاڤین ژیاڤی، پوونشتن، شه‌قپیری، کار و خه‌بات، ... هتد، ب گه‌نج و پیر و کاله‌ بکاره‌ینایه.

فۆلکلۆر قوتابخانه‌یه‌کا سهرزازی و پراکتیکیا سهرده‌مێ خوه بوویه، کو بێگومان هەر ئێک ل دویف شیان و بیاڤی کارێ خوه، ب هه‌می په‌گه‌ز و چین و ته‌مه‌نانقه، هەر ژ زارۆکینی هه‌تا کالووڤی، چه‌ندین وانه ژ ئەڤی قوتابخانی وهرگرتیه و ب سهرکه‌ڤتیانه‌ پێشکشی ماموستایی خوه یێ پۆژگار کریه، و خوه‌شی و نه‌خوه‌شیین خوه، که‌یف و شاهیی خوه، بیرتیژی و ئازاردنا هزریین خوه، کهره‌سته و خوارنێن خوه، مژویلاهی و یاریین خوه، ئەفسانه‌ و چیرۆک و سهرهاتیین خوه، ...هتد، گشت ژیاڤا خوه یێ بووراندیه و سهره‌رز و سهریخۆ و بێمه‌نت ژیاپه‌.

هه‌رچه‌نده مه‌ وه‌ک ئێک ژ نه‌ته‌وه‌یی‌ن مه‌زنێن پۆژه‌ه‌لاتا ناڤین، هه‌تا نه‌و ب دروستی هه‌ست ب گرنگیا ئەڤی سامانی نه‌ته‌وه‌یی نه‌کریه، ژ به‌ر هندی به‌هرا پتر ژ ئەدەبیاتا فۆلکلۆرا کوردی و کله‌پووری کوردی، ب دروستی نه‌هاتییه کۆمه‌که‌رن.

ڤه‌دیتنا هزریین نوی و خواندنی زانستی فۆلکلۆر و کله‌پووری کوردی، ل هەر چار پارچه‌یی کوردستانا مه‌زن.

زانا و بسپۆر و خه‌مخوړین ئەڤی بیاڤی ب چ شیوه‌ به‌ری خوه دده‌نه فۆلکلۆری کوردی؟

پێژه‌یا تێکه‌لیا فۆلکلۆریا کوردی ل گه‌ل ئەدەبیاتا بیانیان؟ کاریگه‌ریا فۆلکلۆرای بیانیان ل سهر فۆلکلۆری کوردی.

لادانا مژداریی د گشت پشکین فۆلکلۆریدا، چاوانیا پاراستن و به‌لاقه‌رنا فۆلکلۆری دناڤ نفشین نویدا؟

جۆگرافیا و میژوو یێ چ په‌یوه‌ندی ب فۆلکلۆریقه هه‌یه؟
ب چ شیوه‌ کله‌پووری کوردی به‌یته‌ پاراستن؟ تا چ ڤاده‌ ده‌ستکاری د فۆلکلۆر و کله‌پووری کوردیدا هاتییه کرن؟

پۆژه‌ه‌لاتناسان ب چ شیوه‌ به‌ری خوه دایه فۆلکلۆری کوردی؟ ...هتد. ئەڤه هه‌می ئارمانجین سهره‌کیین ئەڤی په‌رتووکینه.

هەر وهکی ئەم دزانین ئەفسانە، چیرۆک و داستان، خەيالاب هیزا نەتەوا کورد نیشان ددەت. جیهانا خەيالی وهک پلەيهەک ژ هەبوون، جودا نەبوويه ژ جیهانا ژيانا ئاسایی و وینەيێن نە د جیهانا رپالیستییدا، د جیهانا ماددیدا بەرجەستە کرییه. گۆتنيێن مەزنان و مەتەلوک، بیرتيژی و هەرمەندییا بیرمەندیێن کورد نیشان ددەن و کەلەپوور ژي ب گشتی، رپروا ژيانی خوەشتر کرییه.

بەرزەبوونا هەزرا فۆکلۆری و پشتگووختن و ژبیرکنا هەندەک ژ چەقین کەلەپوورئ کوردی ل دەف تاکئ کورد، نزم بەرێخومدانا فۆکلۆری، جیهانگیری و هەقکيا دەرگەهین راکەهاندنێن جیهانی و کارگەه و کارخانەيێن چیکرنا کەرەستان و... هتد، دبنە ئەگەرین هندی کو هیدی هیدی فۆکلۆر ببیتە پشکەک ژ میژوویی و ئەو میژوویا کو نەهیتە دووبارەکرن.

لەورا پیدقییه زانکۆ و ب تایبەتی پشکا زمانئ کوردی، ژ بۆ ئاڤاکرنا نقشئ نوی ل سەر بناخئ فۆکلۆری و نەمرییا ئەقئ ئەدەبیاتئ، پیکۆل ژ بۆ ڤاژیکرنا ئەقئ پروسيسئ بکەت و فۆکلۆر و کەلەپوورئ کوردی سەر ژ نوی ڤەژینیتهقه.

ئەڤ پەرەتووکه گشت تەمورین ئەدەبیاتا فۆکلۆری و کەلەپوورئ کوردی، ب گشت شیومزاران ڤەدگریت. ژ گۆشەنیگایین فۆرمی و ناڤەپۆکی، ئەدەبی، زمانی، دەررونی، کۆمەلایەتی، ئایینی، میژوویی، جۆگرافی، ... هتد.

أ. فۆکلۆر ب گشتی:

- چیرۆک
- ئەفسانە
- حەیرانووک
- گۆتنيێن مەزنان
- داستان
- ستران
- مەتەلوک
- ئەدەبیاتا فۆکلۆرییا زارۆکان
- موزیکا سترانا فۆکلۆری
- ... هتد.

ب. کەلەپوور ب گشتی:

- نامیرین موزیک
- جۆرین چەکان و چەوانیا بکارهاتنی
- داوەتین کوردی

- خوارن و سالوختهتین دەرمانیپن ئەوان
- شقانی، گافانی، ... و چەوانییا سەرەدەریکرن لگەل ئاژەلان
- ژیا نا کوردەواری
- ... هتە.

هەژییە بێژین ئەف پەرتوکە سەرچەمەکە ژ (٨٣) قەکۆلینان و ل دویف بابەت و تەوەرین قۆلکلۆری، ب هەر سێ زمانین (کوردی، تورکی و عەرەبی) یپن هاتینە پیکخستن. بۆ نموونە: چیرۆک، ستران، گۆتین مەزان، ئەفسانە، بەیت، داب و نەریت، ... هتە.